

The Cultural Politics of Emotion:
การเมืองเชิงวัฒนธรรมในมิติของอารมณ์และความรู้สึก
The Cultural Politics of Emotion:
Cultural politics in the dimensions of emotions and feelings

วาทะ ว่องสรรพยาการ*

วันรับบทความ 22 พฤษภาคม 2567 / วันแก้ไขบทความ 18 มิถุนายน 2567 / วันตอบรับบทความ 25 มิถุนายน 2567

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำหนังสือ *The Cultural Politics of Emotion* ของ ซารา อาห์เหม็ด ในฐานะที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมและทฤษฎีผู้สื่อสารมวลชน จากการศึกษาพบว่าหนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอตัวอย่างการประยุกต์ทฤษฎีผู้สื่อสารมวลชนมาใช้กับประเด็นการศึกษาทางสังคมและการเมืองได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม โดยนำเสนอวิธีการทำความเข้าใจการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่ทำให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองต่างๆ เช่น แนวความคิดแบบชาตินิยม ได้อย่างลึกซึ้งขึ้น ทั้งยังได้นำเสนอวิธีวิทยาแบบทฤษฎีผู้สื่อสารมวลชนที่สามารถประยุกต์ใช้ศึกษากับประเด็นทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ได้อย่างน่าสนใจ

คำสำคัญ: การเมืองเชิงวัฒนธรรม ทฤษฎีผู้สื่อสารมวลชน ซารา อาห์เหม็ด

Abstract

This article aims to introduce Sara Ahmed's book entitled, *The Cultural Politics of Emotion*, with an impact on cultural politics and affect theory. The study found that the book provided clear and concrete examples of how to apply affect theory to social and political issues. Ahmed offers a framework that can enhance understanding of cultural politics as well as social and political phenomena, such as nationalism. In addition, the author presents an approach that can be interestingly applied to affect theory for the humanities and social sciences issues.

Keywords: Cultural Politics, Affect theory, Sara Ahmed

* อาจารย์ประจำภาควิชามนุษยศาสตร์ วิทยาลัยศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต, email: w.woratep@rsu.ac.th

บทนำ

การเมืองเชิงวัฒนธรรม (cultural politics) คือการศึกษาประเด็นทางสังคมและการเมืองที่สัมพันธ์กับเงื่อนไขและองค์ประกอบทางวัฒนธรรม โดยคำว่าวัฒนธรรมในที่นี้มีความหมายรวมทั้งทัศนคติ ความคิดเห็น ความเชื่อ และมุมมองของผู้คน ตลอดจนสื่อและงานศิลปะ ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมสังคมและสร้างความคิดเห็นทางการเมือง และก่อให้เกิดความเป็นจริงทางสังคม เศรษฐกิจ และกฎหมาย ตามมา (Newell, 2014) หนังสือเรื่อง *The Cultural Politics of Emotion* (2004) โดย ซารา อาห์เหม็ด ได้นำเสนอแนวความคิดนี้เช่นกัน นั่นคือนอกจากการวิเคราะห์ทำความเข้าใจ หรือสร้างคำอธิบายให้กับปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองด้วยหลักการและทฤษฎีทางการเมืองแล้ว การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองในเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะมิติของอารมณ์และความรู้สึกจะทำให้สามารถเข้าใจปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้มากขึ้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อแนะนำหนังสือดังกล่าวในฐานะหนังสือที่มีอิทธิพลต่อการศึกษการเมืองเชิงวัฒนธรรม และทฤษฎีผู้สสารมณ (affect theory) โดยเฉพาะช่วงเริ่มก่อตัวของกระแสแนวคิดในรูปแบบของทฤษฎีผู้สสารมณที่เรียกว่า “หัวเลี้ยวผู้สสารมณ” (affective turn) หรือกระแสการเปลี่ยนแปลงกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ มาสู่กระแสแนวคิดแบบทฤษฎีผู้สสารมณ

ซารา อาห์เหม็ด และ *The Cultural Politics of Emotion*

ซารา อาห์เหม็ด (Sara Ahmed) เป็นนักวิชาการและนักเขียนชาวอังกฤษ-ออสเตรเลีย เกิดเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ.1969 ที่เมืองแซลฟอร์ด (Salford) ประเทศอังกฤษ บิดาเป็นชาวปากีสถานและมารดาเป็นชาวอังกฤษ ทั้งครอบครัวได้ย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่ประเทศออสเตรเลียในปี 1970 เธอจบการศึกษาระดับปริญญาเอกจาก Centre for Critical and Cultural Theory มหาวิทยาลัยคาร์ดิฟฟ์ (Cardiff University) แคว้นเวลส์ อาห์เหม็ดเคยสอนหนังสือด้านสตรีศึกษาที่มหาวิทยาลัยแลงคาสเตอร์ (Lancaster University, 1994-2004) และเป็นศาสตราจารย์ด้านเชื้อชาติและวัฒนธรรมศึกษา (Race and Cultural Studies) อยู่ที่วิทยาลัยโกลด์สมิธ มหาวิทยาลัยลอนดอน (Goldsmiths' College, University of London, 2004-2016) ในปี 2016 เธอลาออกจากมหาวิทยาลัยเพื่อประท้วงมหาวิทยาลัยที่ไม่ยอมจัดการปัญหาเรื่องนักศึกษาถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยเจ้าหน้าที่ในสถาบัน ปัจจุบันเธออาศัยอยู่ที่เมืองเคมบริดจ์ ประเทศอังกฤษกับคูชีวิต โดยมีบทบาทเป็นนักเขียนและนักวิชาการอิสระ เธอเขียนบล็อก (Blog) ส่วนตัว ชื่อ “feministkilljoys” เพื่อติดต่อสื่อสารกับผู้ติดตามผลงาน ในภายหลัง เนื้อหาบางส่วนจากบล็อกได้จัดทำเป็นหนังสือ ได้แก่ *Living a Feminist Life* (2017) และ *Feminist Killjoy* (2023)

ผลงานเขียนของอาห์เหม็ดมีประเด็นความสนใจหลักเกี่ยวกับแนวคิดสตรีนิยม เควียร์ศึกษา (Queer Studies) ความหลากหลายทางเพศ ปัญหาเกี่ยวกับเชื้อชาติและผู้อพยพ และทฤษฎีผู้สสารมณ โดยจัดแบ่งเนื้อหาของผลงานที่ผ่านมาได้เป็น 3 กลุ่มหลัก คือ 1) การนำเสนอทฤษฎีสตรีนิยมและทฤษฎีผู้สสารมณ เช่น *Feminist Theory and Postmodernism* (1998) *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality* (2000) *The Cultural Politics of Emotion* (2004) *Living a Feminist Life* (2017) 2) เนื้อหาเกี่ยวกับเควียร์ศึกษา หรือการศึกษาแนวเพศวิภาษ (การศึกษาประเด็นเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีเชิง

วิพากษ์ โดยวิพากษ์บรรทัดฐานและกฎเกณฑ์ทางเพศที่ถูกสร้างขึ้นและมีอิทธิพลกับมนุษย์ จากจุดยืนที่ว่า เรื่องเพศไม่ได้จำกัดด้วยเพศตามธรรมชาติเท่านั้น) เช่น *Queer Phenomenology: Orientations, Objects, Others* (2006) *The Promise of Happiness* (2010) *What's the Use? On the Uses of Use* (2019) และ 3) เนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นเรื่องเชื้อชาติ ผู้อพยพ และประเด็นทางสังคมต่าง ๆ เช่น *On Being Included : Racism and Diversity in Institutional Life* (2012) *Willful Subjects* (2014) *Complaint* (2021)

The Cultural Politics of Emotion พิมพ์ครั้งแรกโดยสำนักพิมพ์ Edinburgh University Press and Routledge ประเด็นความสนใจหลักอยู่ที่ความสัมพันธ์ของอารมณ์ ภาษา และกายวัตถุ (bodies ซึ่งมีความหมายครอบคลุมถึงวัตถุที่อาจเป็นร่างกายของมนุษย์ ร่างกายของสิ่งมีชีวิตและสิ่งที่ไม่ใช่ชีวิตอื่นด้วย) เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นเรื่องอิทธิพลของอารมณ์ที่มีต่อกายวัตถุและวิธีการที่กายวัตถุสัมพันธ์กับชุมชน โดยวิเคราะห์ในเชิงภาษาและวัฒนธรรมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ (interdisciplinary) ใช้ทฤษฎีที่มีความหลากหลายมาวิเคราะห์ และสร้างคำอธิบายให้แก่ปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองต่าง ๆ อาทิ ทฤษฎีเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ สตรีนิยม เคเวียร์ศึกษา จิตวิทยา ทฤษฎีมาร์กซิส ทฤษฎีทางภาษาแบบหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralist theory of language) รวมถึงเนื้อหาในเชิงประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับประเด็นที่วิเคราะห์ ในหนังสือได้อธิบายบทบาทของอารมณ์ที่สัมพันธ์กับแนวคิดและการแสดงออกทางสังคมและการเมือง ในแต่ละบทนั้น อาทิ เหม็ดเลอการอธิบายวิเคราะห์โดยใช้กรณีศึกษาและการวิเคราะห์ทางด้านอารมณ์และความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความรู้สึกเจ็บปวด (pain) ความเกลียดชัง (hate) ความกลัว (fear) ความรังเกียจ (disgust) ความละอาย (shame) ความรัก (love) และอื่น ๆ โดยอธิบายว่า อารมณ์ความรู้สึกเหล่านี้ มีความสัมพันธ์และมีผลต่อประเด็นทางสังคมและการเมืองต่าง ๆ อย่างไร

ในบทที่ 1 *The Contingency of Pain* อาทิ เหม็ดกล่าวถึงความเจ็บปวด (pain) โดยอธิบายการเคลื่อนไหวของความรู้สึกเจ็บปวด ว่ามีกระบวนการส่งต่อไปยังผู้อื่นและทวีความรุนแรง (intensification) นำไปสู่การกำหนดออกแบบโลก หรือก่อให้เกิดการกระทำทางสังคมและการเมืองอย่างไร

บทที่ 2 *The Organization of Hate* อธิบายถึงความรู้สึกบาดเจ็บหรือสูญเสีย ว่านำไปสู่การสร้าง ความเกลียดชังได้อย่างไร โดยกล่าวถึงการไหลเวียน (circulate) และการแปรรูป (transforming) ของความรู้สึกนี้ ที่จะส่งผลต่อการสร้างชาติ หรือแนวคิดแบบชาตินิยม และการสร้างความเป็น “ผู้อื่น” (the others) ขึ้นมาด้วย

บทที่ 3-6 เป็นการประยุกต์ใช้หลักการและแนวคิดสำคัญในบทที่ 1 และ 2 โดยกล่าวถึงอารมณ์และความรู้สึกที่ฝังตัวอยู่ในภาษากับกรณีการแสดงผลอารมณ์ในรูปแบบต่าง ๆ กล่าวคือ ในบทที่ 3 *The Affective Politics of Fear* อาทิ เหม็ดอธิบายถึงความกลัว การเผยแพร่ความกลัว ความเข้มข้นของความกลัว หรือ “เศรษฐกิจของความกลัว” (economies of fear) ที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ

บทที่ 4 *The Performativity of Disgust* เธอกล่าวถึงการแปรรูปของความรู้สึกรังเกียจ (disgust) ไปสู่การสร้าง “สิ่งที่น่ารังเกียจ” (the disgusting) อันนำไปสู่การออกแบบชุมชนที่สร้างความเป็น “ผู้อื่น” ขึ้นมา แล้วก็ผลักดันให้ออกไปจากชุมชน

บทที่ 5 Shame Before Others อาร์ทเวิร์ทอธิบายถึงกระบวนการการเข้าครอบงำ (taken in) โดยความเป็นวัตถุวิสัยของอารมณ์ (objects of emotion) ในที่นี้คือการกล่าวถึงการเข้าครอบงำของความรู้สึกละเอียดอ่อน ที่สามารถก่อให้เกิดความรู้สึกอื่น ๆ ตามมา และนำไปสู่ความภาคภูมิใจและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชาติได้

บทที่ 6 In the Name of Love เรอกล่าวถึงความรัก ที่ทำหน้าที่รวบรวมความรู้สึกต่าง ๆ จนเกิดเป็นอารมณ์ร่วม นำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ของชาติ และกีดกันผู้อื่นที่มีความแตกต่างออกไป ส่วนในบทที่ 7 Queer Feelings และ บทที่ 8 Feminist Attachment เป็นการอธิบายบทบาทของอารมณ์ ว่าทำงานในเชิงการเมืองของกลุ่มเคียวร์ และกลุ่มนักสตรีนิยมอย่างไร (Ahmed, 2004, pp. 15-16)

วิวิธวิทยาของซารา อาร์ทเวิร์ท

ผัสสาอารมณ์ศึกษา (Affect study) เป็นรูปแบบการศึกษาที่เริ่มต้นในช่วงกลางทศวรรษที่ 1990 เมลิสสา เกร็ก (Melissa Gregg) และ เกรกอรี ซีจเวิร์ธ (Gregory Seigworth) กล่าวไว้ในบทนำหนังสือ *The Affect Theory Reader* ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 2010 ว่าบทความสำคัญที่เป็นจุดเริ่มต้น ทำให้ทฤษฎีผัสสาอารมณ์เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายคือเรื่อง “Shame in the Cybernetic Fold” โดย อีฟ เซดจ์วิก (Eve Sedgwick) และอดัม แฟรงค์ (Adam Frank) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ.1995 และเรื่อง “The Autonomy of Affect” ของไบรอัน มัสซุมิ (Brian Massumi) ที่ตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1995 (Gregg and Seigworth, 2010 p.5)

ซิลวาน ทอมกินส์ (Silvan Tomkins) ซึ่งเป็นนักวิชาการเกี่ยวกับทฤษฎีผัสสาอารมณ์คนสำคัญ อธิบายว่า ผัสสาอารมณ์ (affect) ต่างจากความรู้สึก (feeling) ตรงที่ความรู้สึกมีสติสำนึก และต่างจากอารมณ์ (emotion) ตรงที่อารมณ์เป็นส่วนผสมของผัสสาอารมณ์กับความรู้สึกและความทรงจำจากประสบการณ์ที่มีมาก่อนหน้า (Nathanson, 2008, xiv) จากการอธิบายดังกล่าว การแสดงออกของผัสสาอารมณ์จึงมาก่อนการคิด ไม่เกี่ยวกับข้อเท็จจริงที่มีเหตุผล และแตกต่างจากอารมณ์ความรู้สึกที่มีความสัมพันธ์กับปัจเจกบุคคลและสังคม อย่างไรก็ตาม การอธิบายคำว่า “ผัสสาอารมณ์” หรือคำว่า “affect” มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน ไบรอัน ออต (Brian Ott) ได้รวบรวมและจำแนกรูปแบบของการอธิบายถึงผัสสาอารมณ์เป็น 3 ลักษณะดังนี้

1) ผัสสาอารมณ์ที่เป็นสถานะพื้นฐานที่มีผลต่อการรับรู้ (Affect as Elemental State) มีสถานะเป็น “องค์ประกอบในเชิงชีววิทยาของอารมณ์” (biological portion of emotion) เป็น “กลไกทางชีววิทยาภายใน” (innate biological mechanism) ทำหน้าที่ตอบสนองต่อสิ่งที่มีกระทบแบบทันทีทันใด เป็นเหมือนตัวขยายให้แก่แรงขับต่าง ๆ (amplified drive) จากสิ่งเร้าที่เกิดจากภายในและภายนอก (internal and external stimulus) ผัสสาอารมณ์ในลักษณะนี้เป็นความหมายในเชิงจิตวิทยา (psychology) หรือประสาทวิทยา (neuroscience) เช่น คำอธิบายของ ซิลวาน ทอมกินส์ และอันโตนิโอ ดามาซิโอ (Antonio Damasio) (Ott, 2017, pp. 3-5)

2) ผัสสาอารมณ์ที่เป็นพลังแบบเข้มข้น (Affect as Intensive Force) เป็นความหมายของผัสสาอารมณ์ที่ใช้ในเชิงปรัชญาและวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ซึ่งเห็นว่าผัสสาอารมณ์เป็น “พลัง” (force) หรือ “พลังแบบเข้มข้น” (intensive force) อยู่ภายนอกกายวัตถุ (bodies) เป็นประสบการณ์ที่สามารถรับรู้ผ่านทางสัมผัสได้

สามารถแยกออกจากการนำเสนอผ่านระบบทางชีวภาพได้ และนำไปสู่การขับเคลื่อนการกระทำต่าง ๆ ดังเช่น คำอธิบายของ ไบรอัน มัสซูมี (Brian Massumi) ในหนังสือ *Theory of Autonomous Affect* ที่อธิบายถึงความแนวคิดของ ซิลส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze) และ เฟลิกซ์ กัตตารี (Felix Guattari) หรือคำอธิบายของ ไนเจล ธริฟท์ (Nigel Thrift) ใน *Nigel Thrift's Non-representational Theory* (Ott, 2017, pp. 8-9)

3) “ทางเลือกแบบที่สาม” (third middle ground) เป็นมุมมองที่อยู่กึ่งกลางระหว่างสองลักษณะแรก เป็น “ลูกผสม” (hybrid) ที่พบได้ในกลุ่มของทฤษฎีการสื่อสารและวัฒนธรรมศึกษา เช่น คำอธิบายของ ลอร์เรนซ์ กรอสเบิร์ก (Lawrence Grossberg) ซารา อาห์เหม็ด เกอร์นอท โบห์ม (Gernot Bohme) (Ott, 2017, p.1) อาห์เหม็ดอธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นพลังที่ไหลเวียนจากภายนอกสู่ภายใน (outside in) และจากภายในสู่การแสดงออกภายนอก (inside out) เธอไม่เห็นด้วยว่า อารมณ์เป็นสถานะทางจิตและไม่ขึ้นอยู่กับปัจเจกบุคคล (อาห์เหม็ดไม่ได้แยกแยะความแตกต่างระหว่างอารมณ์กับวัฒนธรรมอย่างชัดเจน) รวมถึงไม่ได้เป็น สิ่งในเชิงวัตถุวิสัย (objective) แต่อารมณ์เป็นสิ่งที่เคลื่อนไหวโดยสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของสิ่งในเชิงวัตถุวิสัยต่าง ๆ (Ahmed 2004, 11) ดังที่ได้อธิบายถึงการเคลื่อนไหวตัวของวัฒนธรรมในการเมืองร่วมสมัย และการอธิบายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเชิงวัฒนธรรม (cultural politic) หรือการมี “ลักษณะในเชิงสังคมของอารมณ์” (sociality of emotion) โดยการศึกษาเรื่องการไหลเวียนของวัฒนธรรมผ่านสิ่งในเชิงวัตถุวิสัย จะทำให้สามารถคิดถึงลักษณะในเชิงสังคมของอารมณ์ได้ เธอจึงให้ความสำคัญกับการศึกษา “ปฏิบัติการของวัฒนธรรม” (affective practice) และการอ่านวิเคราะห์ตัวบท (text) หรือการวิเคราะห์ในเชิงวาทศาสตร์ (Rhetoric) ในรูปแบบของข้อความ บทสนทนา หรือเรื่องเล่า ในฐานะที่เป็นทางผ่านของวัฒนธรรม เป็นประเด็นสำคัญ

อาห์เหม็ดเริ่มต้นแต่ละบทใน *The Cultural Politics of Emotion* ด้วยการนำเสนอการแสดงออกทางสังคมและการเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปแบบภาษา ทั้งที่ปรากฏในขอบเขตพื้นที่สาธารณะต่าง ๆ เช่น รายงานของรัฐบาล สนธิพจน์ทางการเมือง ข้อความจากหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เนื้อหาบนเว็บไซต์ของกลุ่มเคลื่อนไหวต่าง ๆ รวมถึงคำและข้อความที่ปรากฏในบทสนทนาต่าง ๆ ในบทที่ 2 อาห์เหม็ดอธิบายถึงการทำงานของ Hate speech หรือถ้อยคำที่สร้างความเกลียดชัง เช่น คำว่า “Nigger” และ “Paki” ที่ใช้เรียกคนแอฟริกันผิวสี และคนเอเชียใต้ในเชิงดูถูก หรือคำว่า “Roach” ที่หมายถึงแมลงสาบ อาห์เหม็ดอธิบายว่า คำเหล่านี้โดยตัวเองไม่มีความเกี่ยวข้องกับความรู้สึกเกลียดชังแต่อย่างใด แต่ที่มีความหมายเป็นความรู้สึกเกลียดชังขึ้นมาได้ เพราะมีการใช้อย่างซ้ำ ๆ และไหลเวียนอยู่ในการสื่อสารอย่างเข้มข้น ข้อความและคำศัพท์ดังกล่าวจึงได้หลอมรวมเอาประวัติศาสตร์และบริบททางสังคมที่มีความรุนแรงและเป็นบาดแผลในอดีตเข้าไว้ด้วยกัน เช่น คำว่า “Nigger” ที่หมายถึงชาวแอฟริกันผิวสี และ “Paki” คือชาวเอเชียใต้ ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เข้ามาอยู่ในภายหลัง แต่ได้แย่งชิงโอกาสต่าง ๆ ของคนผิวขาวที่เป็นผู้สร้างชาติอย่างแท้จริง คำศัพท์เหล่านี้ได้ทำหน้าที่รวบรวมความหมายเชิงวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างแนวโน้มให้เกิดการเกาะติด (tend to stick) กับความรู้สึกเกลียดชัง และสร้างวัตถุแห่งความเกลียดชังขึ้นมา ผ่านการไหลเวียนอย่างเข้มข้นของการใช้ภาษา (Ahmed, 2004, pp.59-60)

วิธีการสำคัญและเป็นวิธีวิทยาในการอ่านตีความตัวบทที่อาห์เหม็ดนำเสนอเป็นตัวอย่างไว้ใน *The Cultural Politics of Emotion* คือวิธีการที่เธอเรียกว่า “การอ่านตัวบทแบบใกล้ชิด (close reading text)”

เพื่อสืบสาวไปถึงโครงสร้างตรรกะของความรู้สึก หรือเป็นความพยายามที่จะทำความเข้าใจ “ลักษณะเชิงอารมณ์ของตัวบท” (emotionality of text) และนำเสนอวิธีวิเคราะห์บทบาทของอารมณ์ที่ปรากฏในตัวบท ซึ่งมีผลต่อกายวัตถุ (bodies) และชุมชน วิธีการนี้แตกต่างจากการอ่านตัวบทในกรอบการตีความทางภาษา โดยทั่วไป ที่เป็นการอ่านเพื่อพยายามค้นหาความเป็นเหตุผล หรือเพื่อตีความวิเคราะห์หรืออธิบายถึงหลักการ แนวคิด โครงสร้างทางภาษา คุณค่าเชิงวรรณศิลป์ หรือการอ่านเพื่อให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ในเชิงสุนทรียะ หากแต่เป็นการอ่านเพื่อติดตามว่า “คำ” ที่ใช้เกี่ยวกับความรู้สึกเหล่านั้นไหลเวียน (circulate) และสร้างผลกระทบอย่างไร หรือคำ ๆ นั้นเคลื่อนไหว (move) จนมีการติดประทับ (stick) และเคลื่อนตัว (slide) อย่างไม่รู้จบ ดังที่อาห์เหม็ดได้ยกตัวอย่างการใช้คำอุปมาที่มีลักษณะแสดงถึงอารมณ์ของตัวบท เช่น การให้ชื่อกับอารมณ์ “ความโศกเศร้าแห่งชาติ” (the nation mourns) ทำให้ชาติซึ่งเป็นสิ่งนามธรรม กลายเป็นสิ่งที่มีความเป็น “วัตถุของความรู้สึก” (object of feeling) และเมื่อปัจเจกบุคคลได้รับรู้ถึงความหมายของคำว่า “ความโศกเศร้าแห่งชาติ” ก็จะเชื่อมโยงกับคำในเชิงอารมณ์และความรู้สึกอื่น ๆ แล้วก่อให้เกิดการสร้างเงื่อนไขของความรักชาติขึ้นมาได้ (Ahmed, 2004, p.13)

อีกตัวอย่างหนึ่งในการอ่านตัวบทแบบใกล้ชิดที่อาห์เหม็ดกล่าวถึง คือการวิเคราะห์ความรู้สึกละอาย (shame) ในบทที่ 5 อาห์เหม็ดใช้ข้อความจากรายงานของรัฐบาล ชื่อว่า *Bringing them home* ที่กล่าวถึงการแสดงความรู้สึกละอายของชาวออสเตรเลียผิวขาวที่มีต่อชาวอะบอริจิน (Aborigine) หรือชาวพื้นเมืองดั้งเดิมของออสเตรเลีย โดยแสดงถึงความรู้สึกละอาย ในฐานะของชนชาติออสเตรเลียที่มีต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เมื่อชาวผิวขาวเข้ามาบุกรุกดินแดนของชาวพื้นเมือง โดยเรียกยุคสมัยที่ชาวพื้นเมืองถูกกระทำด้วยความโหดร้ายและความอยุติธรรม ว่าเป็นยุคสมัยของ “คนรุ่นที่ถูกพราก” (Stolen Generation) อันเป็นประวัติศาสตร์บาดแผลของชนชาติออสเตรเลียมาจนถึงปัจจุบัน อาห์เหม็ดอธิบายว่า ข้อความในรายงาน ได้แสดงความสัมพันธ์ของความละอายที่เคลื่อนไปสู่ความรู้สึกผิด และกลายเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการสร้างความปรองดองของชาติ หรือเพื่อการเยียวยาบาดแผลในอดีต เธอเห็นว่า การแสดงออกถึงความละอาย เป็นไปเพื่อให้เกิดความรู้สึกที่ดีขึ้น โดยกล่าวถึงความไม่เป็นธรรมของชาติตนเองในอดีต เพื่อแสดงออกถึงความ เป็นชาติของผู้เจริญ ความเป็นผู้มีเกียรตินำภาคภูมิใจ รวมถึงทำให้ความแตกแยกในสังคมหลอมรวมกลับมาสู่ ความเป็นรัฐชาติที่เป็นหนึ่งเดียวกันได้ (Ahmed, 2004, p.101)

การเมืองเชิงวัฒนธรรมในมิติของอารมณ์ความรู้สึก

ในช่วงเวลากว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา ทฤษฎีผู้สสารมณณ์มีบทบาทสำคัญในการศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ จากเดิมที่การศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมเป็นการศึกษาประเด็นทางสังคมและการเมืองไปพร้อมกับการศึกษาวัฒนธรรมทางสังคมและการเมืองของชุมชน ที่เป็นเงื่อนไขทางวัฒนธรรมต่าง ๆ อาทิ ประวัติศาสตร์ พื้นฐานทางเศรษฐกิจ รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม หรือความเชื่อทางศาสนา แต่ทฤษฎีผู้สสารมณณ์ทำให้มิติของอารมณ์และความรู้สึกกลายมาเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมการเมือง ดังที่ ชัยรัตน์ พลมุข ได้กล่าวถึง ลอเรน เบอร์ลันท์ (Lauren Berlant) นักวิชาการด้านผู้สสารมณณ์คนสำคัญ ผู้อธิบายลักษณะการศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมในแบบทฤษฎีผู้สสารมณณ์ว่า “ทฤษฎี

ผัสสาธรรมเป็นอีกก้าวหนึ่งของการศึกษาอุดมการณ์ เนื่องจากทฤษฎีนี้ทำให้เห็นถึงกลไกการทำงานของอำนาจที่ไม่ใช่เพียงจารีตปฏิบัติของสถาบันทางการเมือง หากแต่ยังหมายถึงการต่อสู้ต่อรองในระดับประสบการณ์ทางอารมณ์ความรู้สึก ความปรารถนา สัญชาตญาณ อุปนิสัย ความทรงจำ และแฟนตาซี” (Berlant, 2011, p.53) โดยเรียกกลไกและปฏิบัติการของอำนาจตามกรอบของทฤษฎีผัสสาธรรมนี้ว่า “การเมืองผัสสาธรรม” (politics of affect)” (Pollock, 2019, p.334)

ในทัศนะของอาห์เหม็ด อารมณ์เป็นที่ตั้งของการกระทำทางการเมืองและวัฒนธรรม การทำความเข้าใจสังคมหนึ่ง ๆ จึงหมายถึงการทำความเข้าใจรูปแบบอารมณ์และความรู้สึกของสังคม หรือเป็นการทำความเข้าใจโครงสร้างและตรรกะทางอารมณ์ของสังคมนั้น ใน *The Cultural Politics of Emotion* อาห์เหม็ดต้องการทราบว่า อารมณ์กำหนดรูปแบบโฉมหน้าของปัจเจกบุคคลและตัวตนร่วมกัน (collective bodies) ได้อย่างไร (Ahmed, 2004, p.1) เนื่องจากเป็นการศึกษาปฏิบัติการของผัสสาธรรม (affective practice) การวิเคราะห์จึงมุ่งอธิบายถึงการไหลเวียนของอารมณ์และความรู้สึก การสืบสวนถึงโครงสร้างของอารมณ์ สิ่งที่อารมณ์กระทำ และผลที่เกิดจากอารมณ์ อันนำไปสู่การกระทำต่าง ๆ ในทางสังคมและการเมือง อาห์เหม็ดให้ความสำคัญกับการอธิบายเรื่อง “เศรษฐกิจของผัสสาธรรม” (affective economies) ซึ่งกล่าวถึงการเคลื่อนไหวของผัสสาธรรมเหมือนกับการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ในเชิงเศรษฐกิจ เช่น การผลิต (production) การบริโภค (consumption) การกระจาย (distribution) การแลกเปลี่ยน (exchange) แต่ในที่นี้ เป็นเรื่องของผัสสาธรรม หรืออารมณ์และความรู้สึก

ในบทที่ 1 อาห์เหม็ดอธิบายแนวคิดทางการเมืองแบบลัทธิชาตินิยม หรือแนวคิดเกี่ยวกับความเป็นชาติไว้อย่างน่าสนใจ เธอเห็นว่าอารมณ์เป็นทั้งเนื้อหาและภาคปฏิบัติที่สำคัญของรัฐชาติ ตามที่เบนเนดิกท์ แอนเดอร์สัน (Benedict Anderson) เคยให้ความเห็นว่า แนวคิดชาตินิยมไม่ได้มีลักษณะเป็นอุดมการณ์หรือลัทธิ (ism) แต่อย่างไร แต่กล่าวถึงความเป็นชาติว่า “ชาติคือ ชุมชนจินตกรรมการเมือง-และจินตกรรมขึ้นโดยมีทั้งอธิปไตยและขอบเขตจำกัดมาตั้งแต่ต้นกำเนิด” (Anderson, 2009, p.9) และในเชิงข้อเท็จจริงแล้ว ไม่ว่าจะเป็ชาติเล็กหรือใหญ่ ก็ไม่มีทางที่จะสามารถรู้จักกันได้ทั้งหมด สมาชิกภายในชาติต่างมีภาพจำของชาติ หรือความเป็นชุมชนร่วมกัน ภายใต้จินตนาการของผู้คนที่มีการรับรู้ร่วมกัน (Anderson, 2009, p.9-10) อาห์เหม็ดมีความเห็นเช่นเดียวกันว่า ความเป็นชาติไม่ได้มีสถานะเป็นลัทธิทางการเมือง แต่ชาติเป็นวัตถุของความรู้สึก (objects of feeling) ผ่านจากการสร้างอารมณ์และความรู้สึกที่มีร่วมกันของชุมชน เช่น จากการสร้างอารมณ์ความรู้สึกเจ็บปวดร่วมกัน (the sociality of pain) จากประวัติศาสตร์บาดแผล (traumatic histories) ความโศกเศร้าแห่งชาติ (the nation mourns) ความละอายแห่งชาติ (national shame) เพราะฉะนั้น ความคิดแบบชาตินิยมในทัศนะของอาห์เหม็ด จึงมีโครงสร้างสำคัญเป็นเรื่องของอารมณ์และความรู้สึก ซึ่งคำอธิบายดังกล่าวทำให้เข้าใจแนวคิดแบบชาตินิยมได้ดีกว่าการอธิบายถึงแนวคิดเรื่องความเป็นชาติผ่านมิติของเหตุผลหลักการ หรือลัทธิใด ๆ นอกจากนั้น ยังพบว่าแนวคิดนี้อาจสามารถอธิบายถึงพลังของความเป็นชาติตามแนวคิดแบบชาตินิยมได้ดีกว่าการอธิบายว่าเป็นเรื่องของจินตนาการในแบบของแอนเดอร์สันด้วย

อาห์เหม็ดได้กล่าวถึงอารมณ์ความรู้สึกอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องเชื้อชาติและความเป็นชาติไว้ด้วย เช่น ความรู้สึกเกลียดชัง ในบทที่ 2 อาห์เหม็ดอธิบายว่า ความเกลียดชังเป็นความรู้สึกที่ถูกสร้างขึ้นจาก

ความรู้สึกรัก ซึ่งขณะเดียวกันก็ได้สร้าง “ความเป็นอื่น” (others) ขึ้นมาด้วย โดยกล่าวถึงการใช้ภาษาของกลุ่มคนที่สร้างความเกลียดชังในสังคม เช่น กลุ่ม The Arayan Nations ที่เผยแพร่ข้อความบนเว็บไซต์ “The Arayan Nations” ที่บรรยายถึงความรักอย่างลึกซึ้งที่มีต่อความเป็นคนผิวขาว ขณะเดียวกันมีความพยายามอธิบายว่า ความเกลียดชังที่มีต่อผู้อพยพและคนผิวนั้นไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นความเกลียดชัง หากแต่เป็นความรักอย่างลึกซึ้งที่มีต่อเชื้อชาติอารยัน (Ahmed, 2004, p.42) ความเกลียดชังจึงไม่ได้ถูกนำเสนออย่างตรงไปตรงมา แต่แสดงผ่านความรักที่มีอยู่ในเรื่องเล่าของคนผิวขาว โดยสร้างจินตนาการถึงผู้เป็นอื่น (the other) อย่างน่ากลัว ว่าเป็นผู้เข้ามาแย่งชิงสิ่งต่าง ๆ เช่น งาน ความปลอดภัย ความมั่งคั่ง ของคนผิวขาว (ซึ่งเป็นผู้สร้างชาติตั้งแต่แรกเริ่ม) และยึดเอาสิ่งที่เป็นของคนผิวขาวไปเป็นของตนเอง จากเรื่องเล่าที่เกิดจากจินตนาการดังกล่าว เธออธิบายว่า ความรู้สึกเกลียดชังต่อผู้เป็นอื่น ไม่ได้ถูกนำเสนอผ่านเรื่องเล่าว่ากลุ่มคนที่ไม่ใช่คนผิวขาวเป็นคนเลวร้ายหรือน่ารังเกียจ แต่ความเกลียดชังถูกสร้างขึ้นจากเรื่องเล่าของความรักที่มีต่อกลุ่มคนผิวขาวด้วยกันผ่านการกล่าวถึงความรักชาติและความรู้สึกโกรธ คำอธิบายนี้ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงความรู้สึกชอบธรรมและจินตนาการเกี่ยวกับชาติของคนผิวขาว ที่จะรู้สึกต่อกลุ่มคนที่เป็นผู้อื่นมากขึ้น ดังที่เธอกล่าวว่า “สิ่งนี้คือการอ่านในเชิงอารมณ์ของความเกลียดชัง ที่ทำงานโดยการเกาะติด หรือผูกมัดจินตนาการของบุคคลและประเทศชาติของคนผิวขาวไว้ด้วยกัน” (Ahmed, 2004, p.43)

เช่นเดียวกับในบทที่ 6 อาร์ทเฮมิตได้อธิบายถึงบทบาทของความรู้สึกรัก โดยกล่าวถึงกลุ่มคนที่สร้างความเกลียดชังในสังคม แต่ในการใช้ภาษานั้นกลับใช้ภาษาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์และความรู้สึกรัก หรือใช้ภาษาที่เธอเรียกว่า “ภาษาแห่งความรัก” (language of love) เป็นวิธีการหลัก ด้วยท่าทีดังกล่าว การสร้างความเกลียดชังของกลุ่มที่มีท่าทีเหยียดเชื้อชาติ ถูกมองว่าเป็นการกระทำที่เหลวไหล ไร้สาระ แต่เมื่อความเกลียดชังนั้นถูกนำเสนอและอธิบายด้วยภาษาแห่งความรัก เช่น การใช้คำว่า ความรักใน “ครอบครัวเชื้อชาติผิวขาวของเรา” (our White Racial Family) ได้ทำให้คนกลุ่มนี้เกิดความรู้สึกดีหรือเป็นความรู้สึกในเชิงบวกกับการกระทำของพวกเขาเองได้ (Ahmed, 2004, pp.122-123) ภายหลังจากการสร้างและร่วมแบ่งปันกันในเรื่องที่เป็นวัตถุวิสัยของความรักขึ้นมาแล้ว การไหลเวียนของอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวได้ก่อให้เกิดพลังนำไปสู่การผูกมัดผู้คนเข้าไว้ด้วยกันในอุดมคติของความเป็นชุมชนทางการเมืองหรือความเป็นชาติ การใช้ภาษาในรูปแบบนี้เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่อาร์ทเฮมิตเรียกว่าการผลิตสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำหนดควบคุมผ่านภาษาของความเป็นชาติ (rhetoric of the nation) เธอเห็นว่าความรักในรูปแบบนี้ทำให้คนในชาติผูกติดเข้าด้วยกัน ช่วยให้เกิดความสามัคคีกันในนามของชาติ หรือทำให้ ‘ชุมชนทางการเมือง’ (political community) กลายเป็นเสมือนวัตถุของความรัก (object of love) ที่ร่วมแบ่งปันกัน ความรักจึงกลายเป็นสิ่งสำคัญต่อค่านิยมสัญญาของความสัมพันธ์ภายในความเป็นพหุวัฒนธรรมนิยม (cultural pruralism) และกลายเป็นลักษณะร่วมที่จำเป็นในการรักษาชาติไว้ด้วยกัน (Ahmed, 2004, p.135)

ตัวอย่างการวิเคราะห์ที่กล่าวถึงนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมือง ที่อาร์ทเฮมิตได้นำเสนอไว้ใน *The Cultural Politics of Emotion* ยังมีตัวอย่างการวิเคราะห์ในประเด็นที่ศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรมอีกหลายตัวอย่าง ที่ถือได้ว่ามีความชัดเจนและเป็นรูปธรรมในการนำวิธีการในแบบของทฤษฎีผู้สสารนิยมมาวิเคราะห์หรือสร้างคำอธิบายในประเด็นทางสังคมและการเมือง

วิธีการในแบบของอาห์เหม็ดจึงทำให้สามารถเข้าใจประเด็นการศึกษาการเมืองเชิงวัฒนธรรม และทำให้เกิดความเข้าใจต่อความเป็นมนุษย์และสังคมของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น ดังที่พบว่า หลักการและเหตุผล หรืออุดมการณ์ทางการเมืองเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ หากแต่สามารถสร้างอารมณ์และความรู้สึกร่วมให้กับชุมชนได้ เช่น ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มการเมืองต่าง ๆ หากสามารถสร้างความรู้สึกร่วมกันในลักษณะหนึ่งได้ ก็มีแนวโน้มว่าจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับชุมชนในทางการเมืองได้มากกว่า หรือการเปลี่ยนแปลงการตั้งคำถามในเชิงวิเคราะห์ จาก “ทำไมเขาจึงทำอย่างนั้น” เป็นคำถามว่า “อะไรที่ทำให้เขามีความรู้สึกอย่างนั้น” หรือ “เขาทำสิ่งนั้นด้วยความรู้สึกอย่างไร” จะเปิดโอกาสให้สามารถทำความเข้าใจปรากฏการณ์และอธิบายการกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ได้มากขึ้น

บทสรุป

คุณค่าสำคัญของ *The Cultural Politics of Emotion* คือการนำทฤษฎีผู้สสารมณ มาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองได้อย่างชัดเจนและเป็นรูปธรรม แต่อย่างไรก็ตามหนังสือเล่มนี้อาจไม่เหมาะสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาทำความเข้าใจทฤษฎีผู้สสารมณอย่างครอบคลุม เพราะอาห์เหม็ดกล่าวถึงทฤษฎีนี้ในฐานะเครื่องมือในการวิเคราะห์เท่านั้น ไม่ได้ตั้งใจจะอธิบายถึงรายละเอียดของทฤษฎีผู้สสารมณเป็นประเด็นหลัก จึงไม่ได้กล่าวถึงทฤษฎีนี้เป็นระบบ หรือไม่ได้อธิบายความเป็นมาและความหลากหลายของทฤษฎีผู้สสารมณในเชิงวิชาการไว้เท่าที่ควร เช่นเดียวกับการอธิบายถึงแนวคิดและทฤษฎีอื่น ๆ ที่นำมาอ้างอิงเพื่อบูรณาการกับการวิเคราะห์ ก็ไม่ได้อธิบายไว้มากนักเช่นกัน ลักษณะดังกล่าวนี้จึงอาจทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีผู้สสารมณหรือทฤษฎีอื่น ๆ ในด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เกิดปัญหาในการทำความเข้าใจ อย่างไรก็ตาม หนังสือเล่มนี้เป็นหนังสือเล่มสำคัญอีกเล่มหนึ่งในช่วงเริ่มก่อตั้งของทฤษฎีผู้สสารมณหรือในกระแสช่วงหัวเลี้ยวผู้สสารมณ และถือได้ว่าเป็นหมุดหมายสำคัญที่นำเสนอแนวคิดและวิธีวิทยาในรูปแบบของทฤษฎีนี้

การอ้างอิง

- Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University.
- Anderson, B. (2009). *Imagined Community Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Kaset Siri, C., et al (trans). Bangkok : Kled Thai. (In Thai).
- Berlant, L. (2011). *Cruel optimism*. Durham: Duke University Press.
- Gregg, M., Seigworth, G. (2010). *The Affect Theory Reader*. Durham : Duke University press.
- Massumi, B. (1987). Notes on the translation and acknowledgments. Deleuze, G., Guattari, F. (1987). *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Translate by Brian Massumi. Minneapolis: University of Minnesota Press: pp.xvi-xix.
- Nathanson, L. (2008). *Prologue. Affect imagery consciousness: The complete edition*. New York: Springer Publishing Company, pp. xi-xxvi.

- Newell, S. (2014). *What is meant by "Cultural Politics?"* By Prof Steph Newell. Retrieved April 30, 2024, from <https://blogs.sussex.ac.uk/dirtpol/2014/04/01/what-is-meant-by-cultural-politics-by-prof-steph-newell/>
- Ott., B. (2017). Affect. *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Retrieved April 30, 2024, from <http://communication.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228613.001.0001/acrefore-9780190228613-e-56>
- Polmuk, C. (2019). Affect Theory and Literary Studies. *New Way : Contemporary Methodologies in Literary Studies*. Bangkok : Siamparitut, pp. 323-372. (in Thai).